

φαρί τό, arab ló, nyerges ló, ló; nom. plur. φαριά 198.

φαίνο, φαίνει 236 = φαίνεται.

φτάνω = φτάνω, aor. ἔφτασεν 180 = ἔφρασαν.

φλάμουλον (φλάμουρον) τό, a latin flammulum, zászló; nom. sing. φλάμουρον 199, 202, acc. sing. φλάμουλον 266, φλάμουρον 155.

φορέω = φέρω; φορέεις 95.

φούντα ή, a latin funda, rojt; acc. plur. φούνται; 433.

φουσαάτο τό, a latin fossatum, árokkal körülvett tábor, tábor, sereg; nom. sing. φουσαάτο 84, acc. sing. φουσαάτο 231, φουσαάτων 232, 265, 422, gen. sing. φουσαάτου 81, 117, 144, 152, 161, 237, nom. plur. φουσαάτα 71, 182, 242, 322, 325, acc. plur. φουσαάτα 119, 137, 153, 174, 264, 267, 288, 348, 352, 435, gen. plur. φουσαάτων 103.

χαζνās, ή (török szó), kincstár; acc. sing. χαζνάν 390.

χαμαδόπλατος 407, χαμαδοτ;-ból (= εχσοτοροι) és πλάτω-ból képezve; teherhordó ember testalkatával bíró, széles vállu.

χοροστάτης ή, egyházi hivatalt viselő pap; acc. plur. χοροστάτας 12.

ÚJGÖRÖG MUNKÁK

ISMERTETÉSE.

TÉLIFY IVÁN

L. TAGTÓL.

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

1894.

Újgörög munkák ismertetése.

(Előadott a m. t. Akadémia I. osztályának 1893. évi nov. 20-án tartott ülésén.)

I.

Therianos a stoabeli bölcsészetről.

1892-ben megjelent Therianos Dénestől a stoabeli bölcsészet rajzának első része. *Διάγραμμα Στωϊκής Φιλοσοφίας ὑπὸ Δ. Θεριανῶ. Μέρος πρῶτον. Ἀρχαία στοά.* (Triest, a Lloyd nyomdájában.)

Ebben tárgyalja szerző a régi stoa bölcsészetét, mely Görögország önállásának elvesztése után Athénnek oszlopos, festményekkel díszített csarnokában (*ποικίλη στοά*) keletkezett. Ez a bölcsészet másfél ezer évig fennállva, vigasza volt a bűtől elnyomott sziveknek, enyhítése a mindenféle szenvedélyektől lesújtott lelkeknek, támasza a tántorgó lelkiösmeretnek, böles indítványozója az erénynek és kötevénynek, tanítója az erkölcsiségnek.

E bölcsészet alapítója volt Zeno, a cyprusi Citiumból. De korára nézve eltérők Weygoldt, Gomperz, Rohde, Susemihl, Brinker véleményei. A herkuláni papírból, melyet 1875-ben Comparetti adott ki Turinban (Papiro Ercolanese) valószínűnek látszik, hogy Zeno 264-ben Kr. e. halt meg. Innen s egyéb chronologiai adatokból azt következtetik némelyek, hogy Zeno 356-ban születvén, huszonkét éves korában vagyis 334-ben Kr. e. Athénbe jött, hol Kratest, Stilpont, Xenokratést, Polemont hallgatta s 312-ben alapította bölcsészeti felekezetét, melynek élén 48 évig állt.

Laerti Diogenes (VII, 1.) megőrizte az utókor számára a levelezést Zeno és Antigonus, macedóni király között. Zeller, Willamovits, Rohde, Susemihl, Unger ezt hamisítványnak tartják; de Droysen és Hirzel más véleményben vannak. Antigonus ezt írta Zénónak: «Én azt gondolom, hogy szerencsére s dicsőségre nézve

felülhaladom a te életedet; de észre, tudományra s tökéletes boldogságra nézve hátrább állok nálad; azért fölszólítalak, hogy jöjj hozzám, mert gondold meg, hogy nem csak az én tanítóm leendsz, hanem az összes macedónoké is.»

Zéno azzal mentogette magát, hogy 80 éves kora miatt nem kelhet útra, hanem maga helyett küldhetné egyikét a tanhívei közül.

Laërti Diogenes elősorolja Zéno munkáit; de ezekre nézve is nagyon eltérnek a mai philologok véleményei. Néhány munkáról azt állítják, hogy két ezim alatt fordul elő, másokról, hogy nem származnak Zénótól; úgy hogy most nehéz elhatározni, mi tartozik tulajdonképen Zéno munkáihoz, melyekből csak töredékek maradtak reánk.

Némelyek azt is vitatják, hogy Zéno nem volt görög származású, hanem szemitai nemzetiségű, s hogy maga a stoabeli bölcsészet sem görög eredetű, hanem valamely ázsiai bölcseségnek a melléksarjadéka, mert Citiumban, Zéno szülőföldén, hajdan phoeniciaiak laktak, tehát Zéno phoeniciai volt. Az ő kortársa Krates pedig gúnyosan apró phoeniciainak és Timon, a sillograph, phoeniciai nyalánk banyának nevezte őt. Sőt Zéno atyjának a neve is, azt mondják, phoeniciai, mert Mnaseas megfelel a héber Manasesnek! Stein szerint Zéno, származásra nézve, félszemita, de tudományára s műveltségére nézve telivérti görög volt. De Zeller mind származására mind szellemére nézve görögnek tartja Zénót. Ellenben Hirzel ismét szemitának mondja Zénót és a zsidó bölcsészszel, Spinozával, hasonlítja össze. Végre Schuster látván Nápolyban Zéno mellszobrát, szemitai arcvonásokat vélt rajta észrevenni; de kérdés, nem-e egy más Zénónak a mellszobra ez? mert a Vatikánban levő Zéno-mellszobor arcvonásai egészen görögök. Azután Zéno korában Citium ázsiai gyarmatosainak száma nagyon jelentéktelen volt az ottani görög lakossághoz képest. Miért származott volna tehát Zéno a csekély számú szemitáktól, nem pedig a többségben levő hellenektől?

Therianos részletesen adja elő a stoabeliek nyelvtani, logikai, ismerettani, természetbölcsészeti, lélektani, ethikai, jogbölcsészeti nézeteit a jelenkor legnevezetesebb íróinak ezekre vonatkozó véleményeivel, úgy hogy Therianos munkáját a régi stoabeli bölcsészet repertoriumának lehet nevezni.

A stoát illető jelenkori vélemények majd magasztalók, majd

gánesolók. Montesquieu így ír *De l'esprit des lois* ezimű munkájában: «Soha sem hirdettek az emberekhez illendőbb és derék férfiak kiművelésére alkalmasabb elveket mint a stoabelieket, és ha én egy percze megszűnném keresztyén lenni, semmi sem gátolna engem Zéno bölcsészetének bukását az emberiség csapásának tartani.» De már Schoppenhauer azt mondta a stoikusokról, hogy úgy viszonylanak a cynikusokhoz, mint a jól táplált s kövér benzések a francziskánusokhoz és kapuczinusokhoz. Mommsen pedig, a római történet írója, a stoikusokat nagyszavú pharisensoknak s bölcsészetöket üres, képmutató dicsekvésnek nevezi.

De akár mint legyen a dolog, Therianos szerint annyi bizonyos, hogy az összes bölcsészeti felekezetek közül egy sem folyt be annyira az emberiség értelmi és erkölcsi életére, mint a stoabeli. A stoa tanította legelőször, hogy a belső élet gyönyöreire elsőséget érdemelnek az összes érzéki és testi élvezetek fölött.

A berlini *Wochenschrift für klassische Philologie* egyik számában Bonhöffer írta Therianos munkájáról, hogy az a stoabeli bölcsészetnek átnézetes, világos összefoglalása a legújabb vizsgálatok eredményei szerint s hogy valóban hasznos ajándék az ő honfiai számára. Dieséretre méltó, hogy gondosan használta föl a német, franczia és angol tudósok munkáit és hogy egész munkáján keresztül elfogulatlanul ítél. A stoa szemitai származásának czáfolatában, a stoabeli *monismus* kiemelésében, a stoikus bölcsészet védelmében Pränkl tanár igazságtalan ócsárlásai ellen, a szerző nagy éleslátást tanusít. Csodálatos azonban, hogy Bonhöffer fölöslegesnek tartja a munka *Bevezetését*, melyben Therianos Görögország politikai s társadalmi állapotát rajzolja a stoa keletkezésekor s melyben kimutatja a stoának a sokratesi felekezetekhez való viszonyát és a stoa alapítójának, Zénónak, valamint két követőjének, Kleantesnek és Chrysippnek életrajzát.

Az is furcsa kifogás Bonhöffer részéről, hogy Therianos előadván az újabb írók eltérő véleményeit a stoabeli bölcsészetről, soha sem nyilvánítja a maga nézetét. Erre alaposan azt válaszolja Therianos a *Νεῖξ Ημερῶν* egyik számában, hogy az ő czélja volt, a stoicismust és a reá vonatkozó újabb teoriákat honfitársaival megismertetni, nem pedig vitás kérdéseket eldönteni, melyek a rájuk maradt csekély források miatt úgy sem eldönthetők, hanem csak gyanítások tárgyát tehetik.

Bonhöffer szemére hányja továbbá Therianosnak, hogy előadja a hajdani írók előítéleteit az indulatokról s élvezetekről, a bűnök egyenlőségéről, hogy Zeno az indulatokat a közönyös dologhoz számította s valószínűleg az akarat szabadságát is tagadta. Erre azt válaszolja Therianos, hogy ő el nem lökhette a hajdankori hagyományt, mely Laërti Diogenes s más régi görög írók bizonyosságára támaszkodik, kiket azonban Bonhöffer önkényesen számba nem vehetőknek tart, és saját ábrándjait tekinti a stoabeli bölesészet rendszerének.

Ismertetésemet azzal végzem, hogy a stoikusok nyelvtani nézeteit, s különösen a betűkről, a név eseteiről, az igeidőkről, a névelőről s kötőszóról, a mondattanról a *Classica philologia encyclopaedia* című munkám 19, 50, 51, 52, 53-ik lapjain, erkölestani véleményeiket pedig a főelvről, az erényről, az akaratról, az államról, a bűnről *Ethika vagy bölcészeti erkölcstan* című munkám 11, 20, 54, 67, 72, 121, 142-ik lapjain adtam elő.

II.

Ugo Foscolo házáról Zantéban.

1892-ben jelent meg Biásis-tól Zantéban egy görög munkácska, mely a híres Ugo Foscolo ottani házára illesztett emléktábla leleplezési ünnepélyével foglalkozik, e cím alatt: *Τὰ ἀνακαλυπτήρια τῆς ἀναθηματικῆς πλακῆς ἐπὶ τῆς γενεθλίου οἰκίας Ὀὔγου Φωσκόλου. Ἐν Ζακύνθῳ 1892.*

Az ünnepélyt 1892. évi május 24-én rendezte a városi tanács. A ház reggeli hat órától kezdve nyitva volt s nagyszámú látogatói voltak. Tíz óra előtt már tömérdek nép árasztotta el a Foscolo-utczát. A philharmoniai társaság olasz karnagya eljátszotta a Garibaldi-hymnust azon hálás megemlékezés bebizonyítására, melyet Olaszország a nagy görög férfiú iránt megőriz. A hymnus után játszott az *Orpheus* nevű zenekar. Jelen voltak az egyházi és világi hatóságok, az ipartestületek zászlóikkal, az összes egyletek, s Olaszország és Anglia consulai.

A szegény gyermekek iskolájának egyik tanítványa, Zivas György, a polgármester elé állt s bátran így szólította meg:

«Tisztelt polgármester Úr! A mi iskolánk le e Ön előtt ezt

a borostyánkoszorút dísző polgártársunk, Ugo Foscolo emlékére, a ki ebben a házacskában született, mely olyan szegény mint mi, a kik itt tanultuk az irodalom elemeit».

A polgármester, Lunzi Anastáz, átvette a koszorút s az egybegyűlt közönséghez a ház ablakából így beszélt:

«Meghíttuk Önöket, hogy mindannyian nyilvánítsuk tiszteletünket a kitünő férfiú, Ugo Foscolo emlékére, a kit egész Európa megtapsol. Ez a jeles férfiú ebben a házban született. Ez szegényesnek látszik ugyan; de a szegénység meg nem akadályozza a nagy férfiak születését. Bethlehem jászola, melyben az emberek Megváltója született, sokkal szegényesebb volt... Ebben a házban tölté Ugo Foscolo gyermekkorának éveit. Azután Olaszországba ment, hol férfi korában mint író, mint katona, mint tanár, mint szónok a szabadságért küzdött. Költeményei közül legragygóbbnak tartják a *Sírok*-at (i sepoleri), mely Homérhez, Aescushoz, Pindarhoz méltó.— Költői pályáját a *Thyestes* című tragédiával kezdte, melyet zajosn megtapsoltak. — A prózairásban feltűnt *Ortis Jakab* című regényével, melyben saját életének néhány szomorú eseményeit rajzolja.

Kinevezetlén a páviai egyetemen a szónoklat tanárául, székfoglalót tartott az irodalom hasznáról, mely szónoklati hatalma, ismeretei gazdagsága által az összes hallgatókat nagy lelkesedésre ragadta. Életét Angliában fejezte be, hová az osztrák kormány üldözése elől menekült. Ott írt éneket a törököknek eladott Pargáról, tanulmányokat Danteról s Petrarcaról s kisebb költeményeket angolul. Mi mint ifjút birtuk Foscolót, az olaszok mint férfiut vették át. Valahányszor ő gyermekéveiről megemlékezék, Zante felé szálltak gondolatai s érzelmei, és úgy rémlik előtte, mintha e sziget mámorító virágainak illatát szírá magába s elbűvölő megindulástól dobogott a szíve. «Üdvözlég, mondá kimondhatatlan vágygyal, szép Zante! üdvözlég oh szent város! üdvözlég szülőim menhelye! Neked szentelem dalimat, neked gondolataimat, neked búsulva könyeimet, minöket te nem fogsz siromra hullatni, a ki messze tőled, idegen földön, fogok meghalni!»

Zante pedig, az ő anyja, viszonzza neki: «Üdvözlég Ugo Foscolo! Én könyek helyett forró hódolatot szentelek neked a hideg sirodon, a ki mondád, hogy a Kegvistennök ellen vétkezik, a ki hazájáról, Zanteről, valaha megfeledkezik».

Szeressük tehát hazánkat s tüntessük ki nagy tisztelettel nagy polgártársunk emlékét.

Te pedig, óh ifjuság, elmenve e ház mellett, tanuld szeretni a szépet, a magasztost, a fonségest; tanulj lelkesedni a lángészért, a költészetért; csodáld az irodalom hatalmát és ihleljén téged a szent szabadság szeretete, hogy majdan te is a társadalomban tisztességes és független állást foglalhass el.

Az előbbi községi tanács elhatározta, hogy ezt a házat megveszi, mielőtt más kezekbe kerülne, és könyvtárt alapított benne, mely Foscolo nevét viseli.

Mi kifizettük a vételár utolsó részét, tökéletesebben rendeztük be a házat és sok munkával gazdagítottuk a könyvtárt.

A jelen községi tanács azt is elhatározta, hogy e ház homlokzatára márványból fölíratos emléktábla is illesztessék, Foscolo házának örök emlékezte végett. Ezt a határozatot ma végrehajtandó, tisztelettel leplezem le a táblát.»

E beszéd után a polgármester fölhuzza a nemzeti zászlót, mely az emléktáblát betakarta. A zenekarok rázendítették előbb a nemzeti, azután az olasz himnust. A nép fedetlen fővel üdvözölte, a harangok megkondultak.

Az emléklap fölírata ez:

ΟΙΚΙΑ ΕΝΘΑ ΕΓΕΝΝΗΘΗ
ΟΥΓΟΣ ΟΦΩΣΚΟΛΟΣ
ΤΗ 26 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1778

ΑΓΟΡΑΣΘΕΙΣΑ ΥΠΟ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ
ΠΡΟΣ ΑΙΩΝΙΑΝ ΑΝΑΜΝΗΣΙΝ

ΕΤΕΘΗ ΨΗΜΙΣΜΑΤΙ
ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ.

1892.

Magyarul: Ház, hol Ugo Foscolo 1778. január 26-án született, megvásároltatva a község által örök emlékezetül. — Állíttatott a községi tanács határozatából. 1892.

Az emléklap leleplezése után Chiótisz, történetíró, tartott rövid beszédet, melyben a többi között ezt mondta: «Hét város

(256)

vetélkedék Homér hazájáért; Chios és Smyrna Koraisz szülőföldéért; Korfu és Zante Bulgarisz Jenőéért, sok évig viszálykodának pedig Ugo Foscolo hazája s nemzetisége miatt. Némelyek olasz földön születettnek akarták feltüntetni, hogy Hellast és Zantét megfoszzák dicsőségétől. De ő maga megvallotta irataiban, hogy Zante a hazája s hogy nemzetiségére nézve hétszigeti görög. S mint ilyen följánlotta karját és tollát a szabadságért küzdő Hellasnak. Költeményeinek magasztos eszméiben is a hellén fonséget ábrázolta s a *Sírok* című dalát a régi görög klasszikai alakba öltöztette, ellentétben az akkor uralkodó romanticizmussal.»

Martzókisz Endre alkalmi költeményének elszavalása után következett volna Biázisz Spyridon, a Foscolo-könyvtár igazgatójának beszéde, mely azonban a nagy hőség miatt el nem mondatott, hanem csak nyomtatásban jelent meg. Tartalma a következő:

Nemességet, gazdagságot, magas hivatalokat, mulandó hirt s népszerűséget adhat a szerenese, adhat a körülmény, a néphizelgés akárkinek, de nem képes a halhatatlanság koszorúját a fejére tenni, melyre csak kevés kiváló ember méltó. Egyedül a szellem arisztokrátiája nem fél a tönkrejutástól; egyedül ez a valódi, a halhatatlan, mely minden pártfogás nélkül csodáztatik s nemzedékről nemzedékre örökké uralkodik. Ennek esalhatlan bizonyosága az, a ki e kicsiny, szegényes házikóban született. Az ő családja Velenczéből költözött át Krétába s ennek a hősies szigetnek 1669-ben a törökök által történt elfoglalása után szeretett hazámba, Korfuba, menekült, hol 1725-ben az ő nagyatyja Miklós s 1754-ben az ő atyja András született, a ki Zantéba költözködven, nőül vette ott 1777-ben Spathi Adamantinát, és szerencsés atyja lett 1778-ik évi január 26-án az e házikóban született fiúnak. E házikó, melynek csak két szobácskaja volt, bizonyítja András sok tagú családjának a szegénységét. Ugo Foscolo is szegényesen élt és halt meg; de tiszteletre méltó volt, jötevői iránt hálás, valódi hazafi, szilárd az elveiben s meggyőződésében. Esze és szíve teljesen összhangzott. Mindenek fölé helyezte a kötelességet. Család és haza voltak az ő nagy eszményei. Így szerzett magának tiszteletre méltó állást kortársai között s halála után a halhatatlanság között. Ő alkotta az olasz Parinival és Alfierivel azt az irigylendő háromságot, melynek a testvér Olaszország sokkal tartozik. Ő mindig szerette Zantét, melyre költeményeiben gyakran hivatkozik. 1808-ban ezt írta Bartoldihoz:

(257)

«a meddig élek, soba sem fogom elfelejteni, hogy a nap első sugarát a dicső, erdős Zanteban láttam meg.»

Midőn Foscolo 1827-ik évi szeptember 10-én Angliában meghalt, nagyszerű gyászmisét tartottak lelki üdvéért Zante katolikus egyházában s a szabadság dalnoká, Solomos Dénes, gyönyörű beszédet mondott róla, Zante polgárai pedig pénzt gyűjtöttek, hogy nagy honfitársuk hült tetemét haza hozassák; de ez ismeretlen okokból elmaradt.

Szerencsésebb volt Olaszország, melynek 1879-ben Anglia kormánya kiadta Foscolo dicső csontjait, melyeket a római Pantheonban helyeztek el.

A mai ünnep — így fejezte be emlékbeszédét — nagy jelentőségű; az bizonyítja, hogy hatóságaink s polgáraink dicsőítik a lángészt, a műveltséget, a hazaszeretetet, s hogy az ember halála után nem magasztaljuk a gazdagságát s erejét, hanem eszét, szívét s a haza, az irodalom s felebarátja javára kifejtett munkásságát.

Ezeket az adatokat kiegészítem azokkal, melyeket Sathas Konstantin munkájában *Νεοελληνική φιλολογία. Βιογραφία: τῶν ἐν τοῖς γράμμασι διαλαμπάντων Ἑλλήνων.* (Athén 1863) találtam.

Sathas szerint Ugo Foscolo nem született 1778-ik évi január 22-én, hanem 1777. évi június 22-én, s atyja mint orvos kereste kenyerét. Ifjú korában indulatos, veszekedő, hanyag volt. Rendetlensége miatt kétszer zárták ki az iskolából s így magántanulásra szánta el magát s kétszer ment Olaszországba. 1794-ben Velenczébe érkezvén, átlátta, hogy saját jó természete ellen vétkezik s bűnbánva szentelte magát az irodalomnak. Tanulmányozta az erkölestant, a politikát, a theológiát, az ó- és újkori írókat, s különösen Homért, Plutarchot, Dantet, Ossiant és Alfierit. Költői tehetségének zsengei gyanánt bemutatta Sappho ódáinak, Anakreon dalainak, Theokrit idylleinek olasz fordítását.

A legelső megjelent költeménye volt a *Kereszt* (La Croce) egy ifjú apáczára.

1792-ben írta *Thyestes* (Tieste) című tragédiáját, melyet ugyanazon évi december havában adtak elő Velenczében.

Midőn a francziák elfoglalták Velenczét, hymnust írt a *megváltó Napoleonra*, de nem sokára az ottani üldözések miatt Milánóba menekült, hol Parinival és Montival ismerkedett meg. Montit,

a ki külügyi titkár volt, bevádolták, mint a demokratia ellenségét, minek következtében megfosztották a hivatalától. Ekkor Ugo Foscolo egy erőteljes iratban védelmezte Montit s e miatt üldöztetvén, nagy szegénységben Bolognába menekült, a hol egy könyvnyomdásnak eladta a *Két szerelmes leveleit* (Lettere di due amanti), mely első vázlata volt *Ortis Jakab* című híres regényének. Bolognából Flórenczbe költözött, hol benső viszonyba lépett Alfierivel. Nem sokára beállt az olasz legióba, mindenhová követte a francziák zászlóit s mint kapitány tért vissza Milánóba. De kiábrándulván ifjúsági álmaiból, melyekben Olaszország felszabadulását látta, másodszer adta ki a Napoleonra írt hymnusát, megtoldva egy előszóval, melyben a hódítónak tanácsokat meresztelt osztogatni. Ezért, valamint a később kiadott beszédeért az *olasz választmányhoz*, melyet az olasz irodalom remekművének tartottak, kitörülte őt a hadügyminister a sereg sorából, s Ugo Foscolo egészen a múzak szolgálatának szentelte magát. Ekkor jelent meg föle a híres regénye: *Ortis Jakab utolsó levelei* (Ultime lettere di Jacopo Ortis) s ekkor írta halhatatlan költeményét a *Sirok* (Sepoleri) levél alakjában Pindemontihoz. E klasszikai költemény verseiről azt mondták, hogy azok gyöngyökből fűzött olvasó.

Nem sokára a páduai egyetemhez nevezték ki a rhetorika tanárának; honnan a tanszék megszüntetése után Comóba költözött, hol a *Kegyistennőkhöz* (Alle Grazie) című költeményét írta, mely a *Sirok* versenytársa volt.

1815-ben kényszerült elhagyni Olaszországot s egy évet Schweizben töltvén, végkép Londonban telepedett le. Ott olaszra fordította az Ilias két énekét s angolul írta az *acoli digamma* történetét, az Ilias tartalmáról, Boccaccio Decameronjáról s Dante Divina Commediájáról szóló értekezéseit. Munkáit ott annyira becsülték, hogy minden nyomdai lapért két font sterlinget fizettek neki.

Görög nyelven írta a *Parga énekét* (ἔσμα τῆς Πάρρας).

Munkái gyűjteménye megjelent Milánóban 1822-ben e cím alatt: *Prose e versi di Ugo Foscolo.*

— Meghalt 1827. október 10-én.

Eddig tart Sathas Konstantin közleménye.

Bővebben ír Ugo Foscoloról Maffei a *Storia della Letteratura italiana* 4-ik kötetében.

III.

Synodinos Panagiótis költeményei.

1893-ban kiadta Athénben 511 oldalból álló, szép nyomású vaskos kötetben, különféle tárgyakra vonatkozó költeményeit e cím alatt: *Παιάνες, στίχοι, γέλωτες ἐθνικῶν ποιησιῶν Π. Σ. Συναδινού*, (A nemzeti költészet ünnepi énekei, sóhajai, nevetései). Synodinos született 1836-ban Patrasban s már 15 kötetnyi költeményeket adott ki, melyek nagyon népszerűek Görögországban. A most megjelent kötet a tizenhatodik.

Négy alkalmi dal után a királynéra, királyra és trónörökösre következik egy hosszabb költemény *Macedoniára* öt énekben, melyet a költő az olympi Zeus templomának oszlopai alatt elszavalt.

Melyik század, — kérdi a költő, — melyik nép, melyik hódító mondja ki megindulás nélkül a nevedet, Macedonia? A holt Darius benned látja a vész hirnökét; fegyvereid hangzanak még Afrikában; a góthok meg nem feledkeznek rólad; s Róma is megdőbbenve tekint még reád a Kapitoliumból. — Demosthenes mennydörgött a Pnyxben Fülöp ellen; mialatt ez a barbárokra rohant s a mai rumunok és bolgárok őseit legyőzte, s győzelmei között fájdalommal hallotta az athéni philippikákat a macedonok ellen. — Ha Macedonia nem hellén föld, mi a nemzetisége? Milyen nyelven beszélt háromezer év előtt? Mi volt a vallása, mi a ruházata? Évszázadok látták a macedonokat Delphibe zarándokolni, valamint Demeter templomába is Eleusisben kalászsokkal és myrtusokkal. — Kik vagytok ti, kik Macedoniánkra leselkedtek? A világ ítélőszéke várja jogczimeteiket s polgárisodástok okleveleit. Rumunok, szerbek, bolgárok, kik vagytok ti? S ti dicsekedtek mint Nagy-Sándorunk országának örökösei? Midőn mi Konstantinápolyban az emberiségért s polgárisodásáért harezolánk s az egész föld dobogva figyelt fegyvereink sorsára, akkor bolgár őseitek piszkos úrjai földagaszták barbár ellenségeink áradatát.

Τὰ βορβορώδη ῥεύματα τῶν πάππων σὰς Βουλγάρων
Τὸν χεῖμαρρον ἐξώγκωσαν τῶν καθ' ἡμῶν βαρβάρων.

Azóta települtetek le a Balkánon, mint a törökök rabjai s a görögök juhászai. — S ti is, rumunok, vadásztok hódításokra s oláh

földnek esúfoljátok Macedoniát! — S ti szerbek is fenyegettek, mintha Nikitarás, Botzaris, Drákos szerbek lettek volna. Ti is, orosz láncz által alkottatva, követelitek Justinián hazáját?

Καὶ σεῖς, οἱ διὰ Ῥωσικὴν πλασθέντες ἀλυσίδα,
Σεῖς τοῦ Ἰουστινιανοῦ ζητεῖτε τὴν πατρίδα;

Mióta az Észak (Oroszország) befészkelte magát Európában, elvesztette a világ mind azt, a mi szép és nemes. Átkozott a nép, mely téged, Oroszország, szeretni fog, a despotismus Oroszországa, a népgyilkosok csordája. Melyik nem honáruló görög fogja valaha elfelejteni, hogy csak az orosz az ő kiengesztelhetlene?

Ἐπάρατος ὅστις λαὸς, Ῥωσσία σ' ἀγαπήσῃ,
Ῥωσσία τοῦ δεσποτισμοῦ, ἀγέλη λαοκτόνων
Τίς μὴ προδότης Ἕλληρ, τίς ποτὲ θὰ λησμονήσῃ,
Ὅτ' εἶναι ἀδιάλλακτος αὐτοῦ ὁ Ῥῶσσοσ μόνον;

Árulók! azt kiáltjátok, hogy a szlávoknak legyünk forró barátjai; hogy Hellas nyissa ki csókra ajkait s rokonszenvesen szorítson kezét a bolgárokkal, melyen még most is ártatlan vérünk párolog.

Ha a rumunok szövetségeseink, kik az ellenségeink? Szent zárdáinkat hivatalosan rabolják ki. Kövekkel dobálják Hellast, di-esőségének heréi. Nyelvét, mely őket fölvilágosította, becstelenül üldözik s iskoláinkat gonoszul bezárják.

Tudjátok, miért bukott le trónjáról Ottó? Mivel Moszkvától várta az üdvét. A mindig esztelen Nyugat félt tőle, eldobta őt s összeszorította a görög nemzet bilincseit.

A hellenismus soha sem fog hallgatni a káromkodó Novikoff csevegésére. Az Istentől vésett vonalra fog sietni, hogy kardjával ismét történetet írjon.

Bátorodjál, óh örökké hellén Macedonia! Hiszen vak dolyfében elpusztult a pharaók sarjadéka is.

A 6-ik költemény is Macedoniáról szól e cím alatt. *Vajjon görög-e Macedonia.* (Ἄν εἰν Ἑλληνίς ἢ Μακεδονία.) Ebben ezeket olvassuk: Ha a nap valamikor nyugatról kelhet föl; ha a bűn útja a mennyországba vezet; ha az Isten híre nem örökkévaló, akkor legyen Macedonia bolgár bölcső. Ha Aristotelesünk bolgárul beszélt; ha Ural hegységén a lilium virágozik; ha Thrasybul hazája Szibéria; akkor legyen Nagy-Sándorunk bölcsője Bulgária.

Ha a népek borostyánja Néva mocsáraiban virít; ha Ignatieffben Pláto ere van; hadd nevezzék a századok bolgárnak a Balkánt. De ha az ökök és erőszak összezúzza az Istent, akkor szünik meg Macedonia görögnek lenni.

Ἄλλ' ἂν συντρίβουν τὸν Θεὸν ὁ γρόνθος καὶ ἡ βία,
Θὰ παύσῃ οὕσα Ἑλληνίς καὶ ἡ Μακεδονία.

Kréta szigetének hőstetteit 1821-től 1885-ig népnyelven éneklí meg. Ugyane nyelven magasztalja Miaulis Endre tengernagy vitézségét; azután Epirust hét énekben.

Irodalmi nyelven van szerkesztve a *Csontjövendölés* (Οστρομαντεία) című költemény, melyben ezt a jövendölést kigúnyolja. Ebben azt mondja: «A világosság és szabadság kimeríthetlen. Ime az Isten alphája és omegája. Ime a világnak bevégzetlen történelme! Ime a népeknek remek és nagy éposza! Egy nő és egy nép... Hellás és Szűz Mária! Isten és teremtés kettős titokszerű kivilágításban!»

Εἰν ἀνεξάντλητα τὸ φῶς καὶ ἡ ἐλευθερία!
Ἰδοὺ τὸ ἄλφα τοῦ Θεοῦ, Ἰδοὺ καὶ τὸ ὠμέγα!
Ἰδοὺ ἡ ἀτελείωτος τοῦ κόσμου ἱστορία!
Ἰδοὺ τὸ ἔπος τῶν λαῶν τὸ κλασσικὸν καὶ μέγα!
Μία Γυνή καὶ εἰς λαὸς... Ἑλλάς καὶ Παναγία!
Θεὸς καὶ Πλάσις ἐν διττῇ ἀδότη φωταυγία!

A csöcselék uralmát is (Ὀχλοκρατία) ostorozza irodalmi nyelven. Arról így szól a többi között: «Csöcselékuralom! vad zsarnok, köpeny nélkül; tudatlan Néro, számtalan fővel; fölgyujtván a hazáját, kiült a hazáért; neki egyjelentésű Maroko és Hellas. Üsd, Múza, irgalmatlanul a csöcselékuralmat is, mielőtt általa Hellas idegen despotismus alatt görnyedjen.»

Ὀχλοκρατία! τύραννος ὠμὸς ἀνεὺ γλαυῶδος,
Ὁ Νέρον ἀναφάβητος μ' ἀπίστους κεφαλὰς.
Καίονσα τὴν πατρίδα τῆς φωνᾶς ὑπὲρ πατρίδος.
Τῆς εἶναι ταύτοσήμαντα Μαρόκον καὶ Ἑλλάς.
Πάταξον Μοῦσ' ἀνηλεῶς καὶ τὴν ὀχλοκρατίαν.
Πρὶν δι' αὐτῆς κόψ' ἡ Ἑλλάς εἰς ἐνὲν δεσποτισίαν.

«Tiszteletes oszttályok, kerüljétek a csöcselék uralmát, melynek kézi munkája a zsebtolvajtság.»

Φόγετε, ὦ τιμημένοι τάξεις, τὴν ὀχλοκρατίαν,
Ἐχούσων ἐργάχειρόν τῆς τὴν βελαντιστομίαν.

«A csöcselék uralma hasonlít a lernai hydrához, ha egy fejét levágjuk, hét nő helyette.»

«Egyszerű verseimmel szól hozzátok a történelem: Hellast és Rómát fölfalta a csöcselék uralma.»

Μὲ τοὺς ἀφελεῖς μου στίχους σεῖς λαλεῖ ἡ ἱστορία.
Τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ῥώμην ἔφαγ' ἡ ὀχλοκρατία.

IV.

Papadópuos Keramevs székfoglaló beszéde.

A különféle régi görög kodexek kiadásáról ismeretes hellén tudós, Papadópuos Keramevs, meghívást kapott Szt.-Pétervárra, hogy az ottani egyetemen görög nyelven tartson tanári előadásokat a közép- és újkorai görög nyelvből és irodalomból. Ő elfogadta ezt a meghívást és 1893. évi január 20-án kezdte meg előadásait.

Papadópuos megnyitó beszédét az összes hallgatók megértették s élénken megtapsolták s a jelen volt tanárok és hellenisták mellegen szoritottak kezét az új tanárral.

Megnyitó beszédét, melyet a Néa Ἡμέρα című hetilap közölt, azzal kezdte, hogy a jelenkor világosan kimutatta már, milyen segédeszközt nyújt a közép- és jelenkori görög nyelv és irodalom a klasszikai tudományoknak; mert azok a philologok, a kik mellékesen tanulmányozták a mostani görög nyelv anyagát tartalmazó emlékeket, őszintén megvallották, hogy ez a nyelv, a mint már hosszú idő óta beszéljük és írjuk, nem csak méltó a kutatásra, hanem a legnagyobb hasznú is reájok nézve, mivel olyan anyagot találnak benne, mely által megérthetik a régi nyelven írott munkákban előforduló homályos helyeket.

Előadásaim tárgyát (mondá) főleg a következő kérdések fogják szolgáltatni: mikép kapták a régi nyelv különféle fajai lassankénti átídomulással a mai alakjokat? Mikép határozzuk meg a most bárhol is divatozó görög tájszólások természetét? Mi maradt bennök életben az ó-koriból akár változatlanul, akár átalakítva? Vajjon némelyek e helyi nyelvjárások közül természetes utódai-e a régieknek? Mert sok tájszólási sajáttság, például a lesbói, cyprusi, pontusi, kappadóciái, krétai, thrákiai még nincs tudományosan megvizsgálva, jöllehet már ezekből is nagyszámú nyelvanyag van összegyűjtve.

A jelenkori görög nyelvnek (így folytatta) legmélyebb, legtudósabb vizsgálója volt Korais. Ő mutatta ki a görög nyelvnek soha meg nem szűnt hagyományos életét.¹⁾ Kivüle görög honfitársaim közül kiváló helyet foglal el Oekonom Konstantin, a ki a görög kiejtésről remek munkát írt, melynek, jellehet már régen látott napvilágot, nagy hasznát vehetik a philologok. Most pedig megjelent Popadimitrakópulos nagy műve, melyben az úgynevezett erasmianusok véleményeit megezőfolja.²⁾

Említésre méltó Mavrophrydis munkája is, melyben a görög nyelv történetét bőven adja elő.³⁾ De ezt túlhaladják Livadas Theagenis bölcsészeti nyelvbúvárlatai⁴⁾ és Hatzidákis dolgozatai a jelenkori görög nyelvről. Mások ismét lelkesülvén Korais példáján kikutatták régi emlékekből a mai nyelvben meglevő szókincset, mint Sophokles Amerikában és Kumannúdis Athénben,⁵⁾ a kik az eddigi görög szótárakban hiányzó szókat összegyűjtötték. Továbbá a hellén nyelvre és irodalomra vonatkozó különféle dolgozatokkal érdemeket szereztek magoknak Mustoxydis Endro, Zampélios Spyridon, Sathas Konstantin,⁶⁾ Lambros Spyridon.⁷⁾ Mások ismét a népnyelv szóláiraival gazdagították a tudománynak ezt az ágát, mint a byzanti Skarlatos és Valavánis János. Végre mások honfiaink közül összegyűjtötték a nép közmondásait, előitéleteit, meséit, magánéleti szokásait, mint Politis Miklós.⁸⁾

És most (folytatta Papadópulos) szólnom kell valamit a hellének mai irodalmi nyelvéről; mert vannak hellenisták, a kik szeméretetik, hogy régi szókat használ, hogy szeszélyes mondatszerkezettel él, hogy a neveknek olyan alakjait képezi, melyek a pórnép előtt is-

¹⁾ V. ö. Télfy: Ujabb hellén munkák, 1891; a m. t. Akadémia kiadványa. 1—18. l.

²⁾ U. o. 29. l.

³⁾ Télfy: Egyetemes Philologiai Közlöny, 1877 évf. 71. l.

⁴⁾ U. a. Nyelvészeti mozgalmak a mai görögöknél; 1885. Kiadja a m. t. Akadémia. 8—17. l.

⁵⁾ U. o. 20—26. l.

⁶⁾ Télfy: A jelenkori görög irodalomról. Nyelvtudományi Közlemények. VII. köt. 1—17. l. és Egyetemes Philologiai Közlöny. 1877 évf. 71—72. l.

⁷⁾ Télfy: Uj Görög irodalmi termékek; 1883, a m. t. Akadémia kiadványa. 27—31. l.

⁸⁾ U. o. 22—25. l.

meretlenek. De mind ez nem érdemel dorgálást, mert világos történelmi fakadás, mely a görögöknek múlt szenvedéseit mintegy tükrökben állítja elének. Az ókori szók, melyeket a mai irodalmi nyelvben használunk, régóta közösek a művelt görögöknél s gyakori használatuk által a műveletlenek is megértik azokat, főleg az egyházi imákban, a hírlapokban, a régi nyelvtan szabályai szerint írt könyvekben. A mi tehát az egész nemzetnek a szokása, az tiszteletre, nem pedig dorgálásra méltó. S a mi a mondatszerkezet helytelenségét illeti, ezt csak azoknál találjuk, a kik hamarjában francziából vagy németből fordítanak. Egyébiránt a görögök beszédművészete még mindig él. Ennek a művészeti beszédnek az előnyét mindig érezték jobb íróink a legrégebb idők óta s írásmódjuk kiválólag hellén volt; mert a nyelv egyszerűségét a művészettel összhangzólag csinósították, követve a halhatatlan hagyományt.

Papadópulos beszédének ismertetése után kívánatosnak tartom, hogy a budapesti egyetemen is nevezzenek ki egy külön tanárt a közép- és újkori görög nyelv és irodalomra. Hangsúlyozom a külön tanárt, mert nem tartom czélszerűnek a budapesti egyetem bölcsészeti karának azt az indítványát, hogy az ó-görög philologia számára nevezzenek ki még egy harmadik tanárt, a kinek kötelessége volna a közép- s újkori görög nyelvet és irodalmat is előadni. Ez ellenkezik a halhatatlan Smith Ádám munkaelosztási elvével, melynek alkalmazása úgy a szellemi mint az anyagi világban bámulatos eredményeket szült. Az ó-görög philologia már maga is oly roppant terjedelmű, hogy annak előadása s arra való készülete elegendő dolgot ad egy tanárnak. Ezt belátván a párisi, berlini, müncheni s legújabbban a szt.-pétervári egyetemek intézői, különálló tanszéket szerveztek a közép- s újkori görög nyelv s irodalom számára, melynek anyaga már most is oly terjedelmes, mint az ó-görög philológiáé.

A munka-elosztás elvének fontosságát elismerte maga a bölcsészeti kar is, minthogy tizenöt évvel ezelőtt azt kérte a közoktatási kormánytól, hogy a világtörténelem számára három tanszéket állítson föl, egyet az ó-korra, egyet a középkorra s egyet az újkorra. S a kormány ezt teljesítette is. Ugyanez történt Toldy Ferencz halála után, midőn a bölcsészeti kar indítványára a magyar nyelv és irodalom tanszéke ketté választatott, úgy hogy a magyar nyelvből egy külön s a magyar irodalomból ismét egy külön tanárt neveztek ki.

V.

Typaldos Kozákis a byzanti művészetről.

A Parnassos-folyóirat 15-ik kötetében*) ezt írja: Sokan azt hiszik, hogy a byzanti művészet csak rúd alakokat alkotott s hogy maradisága miatt soha sem haladt előre. De a kik figyelemmel kísérik a szépművészetek történetét, tudják, hogy mennyire hibás s felületes ez a fölfogás. A byzanti művészet kezdődött a kereszténység első századaiban, s átment az átalakulás ifjúságán, virágzásán és hanyatlásán. Virágzási korában alkotta a szépművészeti szellem legragyogóbb nyilvánulásait. A VI-ik században hellén, ázsiai és keresztény elemekkel összeforrván, oly műveket hozott elő, melyekben a képírás kiegészítési gazdagsága és szépsége összhangzatban áll a böles építészet új alakjaival.

A keresztény művészet bölesője a keleti keresztény császárság, hol a görög nyelv és görög művészet uralkodott. Sok századon át a kereszténység görög alakban terjedt el a világon. Magában Rómában is a görög nyelv vala sokáig az egyház, az evangéliumok, a sírfömliratok nyelve. A keresztény művészet tehát ebben a korszakban a hellén művészetből keletkezett. De a hellén elemekhez hozzájárultak nem sokára ázsiai elemek is, mert a byzanti birodalomhoz sok ázsiai tartomány volt csatolva, melyek a byzanti művészetre befolyást gyakoroltak. Ezenkívül Konstantinápoly felbeszakadatlan viszonyban állt a Kelet leghatalmasabb királyságaival s különösen Perzsiával. Ezek az összeköttetések lényeges befolyással voltak különösen a byzanti építészetre.

Syriában még most is láthatni sok hajdani görög város romjait, melyek az utast eltűnt polgárosodásra emlékeztetik. Bejárva ott a pusztá utczákat, az elhagyott kerteket, a csarnokokat, melyeknek összetört oszlopait a venyige futja körül, úgy érzi magát mint Pompejiben. 30—40 mföldnyi területen mintegy száz görög város keletkezett s ezeknek jól föntartott romjain belül ma ezernyi drúzok és keleti keresztények laknak. Ez a görög gyarmat a Seleukidák

*) E folyóirat előfizetési ára egy évre húsz frank aranyban vagyis tíz forint. Megrendelhető Athénben (Ódó: *Μαροζώβης*, 44) Anninos Charatampienál.

alatt alapítottván, mintegy kilenez századon át élt, miglen a VII-ik században a mohamedán hódítás megsemmisítette. Ezek a romok világosan mutatják a görög épületeknek keresztény templomokká történt fokozatos átalakulását. Így élénk állítják a kezdetleges s ismeretlen keresztény korszak építészetének emlékeit a negyedik századtól a hetedikig. De ugyan ebben a korszakban összekötötték a byzantiak a görög építészeti alakokat régiebbekkel, melyek sok századdal előbb Ninive és Babylon épületeinél szokásban valának.

Isidor és Anthémus, az Agia-Sophia templomának híres építései, azon ázsiai tartományokból származtak, hol az építészet a IV-ik és V-ik században nagyobb eredetiséggel fejlődött ki. Ez a templom volt kiválólag a byzanti művészet kifejezése, úgy az építészet mint a kiegészítés s a szentképírás tekintetében. Ritkán találunk a művészet történetében oly összhangzatos egészet, mint a minő ez a templom, melyben Justinian császár méltán uralkodásának legnagyobb sikerét látta. Jóllehet azonban a byzanti építészet s annak különféle növények és állatok rajzaival való kiegészítése a görög és ázsiai alakok összhangzatos kapcsolatából eredt, a byzanti festészet mégis egyedül a görög képírásnak a keresztény lelkesedéssel való összeköttetéséből keletkezett. Valamint a byzanti építészet, úgy a festészet is nem csak egyházi, hanem világi is volt. De mi különösen a szentképírást tartjuk szemünk előtt, melynek hagyománya napjainkig maradt fenn. Az első századok szentképi ása mutatja, hogy a keresztény festészek híven tarták magokat némely lényeges elemekhez, melyek a görög művészetben vezérfonalul szolgáltak.

VI.

Kiadatlan közmondások Nestoridistől.

1892. évi márczius havában pályanyertes lett Nestoridis, gymnasiumi igazgató, munkája, melynek címe: *Παροιμίαι καὶ παροιωδῆες φράσεις ἀνεκδότοι*. Ebben 6300 közmondás van összegyűjtve betűrend szerint a szükséges magyarizatokkal. Álljon itt néhány mutatvány.

1. *Ἄβελος παπῆς
μεγάλος ψεύτης.
Könyvtelen pap
Nagy hazug.*

Ezt a lakóniai közmondást azokra alkalmazzák, a kik valamit, kellő eszközök hiányában, rosszul visznek véghez. A papok közül is a tudatlanok nagy nehezen mondják el az imákat és az evangéliumot; de még nehezebben, ha nincsen imakönyvek vagy evangéliumjok.

2. Ἄγῃα γῃα βραχὺ ἢ τάβηα τὸ καρφί της.
Lassan lassan megtalálja az asztal a szegét.

Azokról, kik előbb vagy utóbb megkapják gonoszságuk jutalmát.

Magyarul: megtalálta a zsák a foltját.

3. Ἀγῃα γῃα φέτινεν ὁ φρόνιμος ἀμπέλι,
ἦρθ' ὁ καρφὸς καὶ γίνηκεν ἡ ἀγονοῖδα μέλι.
Lassan-lassan űlteté az okos a szőlőkertet,
Jött az idő s méz lett a savanyú szőlőszemből.

Ez egyértelmű az ókorival ὁ κάρματος θησαυρός ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις. A munka az emberekre nézve kincs. (Aesop. 33.)

4. Ἀγάπαι ἡ Μάρω τὸ χορὸ
κ' ἦρε ἄντρα ταμπουρλίη
Marcsa szeretette a tánczot
És dobost talált férjül.

Ez a zantei közmondás emlékeztet Homér mondására:

- ὡς αἰεὶ τὸν ὁμοῖον ἔχει θεὸς ὡς τὸν ὁμοῖον.
Igy vezeii mindig az Isten a hasonlót a hasonlóhoz.
(Odyssea XVII, 218.)

5. Ἀγέρα μὲν καλοκαρινὸ.
Νά σ' εἶχα τὸν χειμῶνα,
Nyári levegőm,
Vajha bírualak a télen.
6. Ἄγιος ποῦ δὲ θαματουργεῖ
Μήτε λιβάνι μήτε κερά.
Szent, a ki nem művel esodát,
Se tömjént, se viaszgyertyát (ne kapjon).

Ez a lakedæmoni közmondás azokról szól, kik, nem teljesítvén kötelességöket, nem méltók a jutalomra.

7. Ἀγκαλιάζει τὴν πτώχεια μὲ τὰ νύχια,
Megöleli a szegénységet a körmökkel.

Ezt mondják Epirusban a legszegényebb emberről.

8. Ἀγοράζει, ἄλλὰ δὲν πωλεῖ.
Vesz, de el nem ad.

Ezt Kynuriában mondják arról, a ki nem beszél, hanem csak mások beszédét hallgatja, hogy abból hasznot húzzon.

9. Ἀγορὸς ἀφοῦ γεννηθῆ,
Κί ἡ κόρη ἀφοῦ κατασταθῆ.
Az ifjú (érett) mióta születik,
S a leány mióta elhelyeztetik (férjhez megy).
10. Ἀγοροφάγος ἔφαγε,
Κί οἰμοφάγος καρτερεῖ.
A zöld (éretlen) gyümölcsöt evő evett,
Az érett gyümölcsöt evő vár.

Ezt azokról mondják Lakedæmonban, a kik a vállalatukkal késedelmezöket megelőzik.

11. Ἄδεια εἶχε ἡ γρηά
Κί ἀγόραζε γουροῦνια.
Nem volt dolga a banyánsk
S dísznökat vett magának.

Azokról mondják, a kik minden ok nélkül bajt szereznek magoknak.

12. Ἄδειανὸς καλόγηρος
Τῆ πάτα λῶει καὶ δίνει.
A dologtalan szerzotes
A macskát föloldja és megköti.
13. Ἄδειο σακκὶ δὲ στείχει,
Γεματο δὲ λιγέζει.
Az üres zsák nem áll,
A tömött pedig duzzad.

Ezt mondják az éhezökről s jóllakottakról, mert az éhezö nem bír ellenállni az éhségnek, mint a jóllakott ember.

VII.

Byzantios Anastáz munkái.

A Νέα Ἡμέρα szerkesztöje, Byzantios Sándor, kiadta Triesztben, 1893-ban, elhunyt fivérének, Anastáznak, munkáit, a boldogultnak arczképével. (Ἔργα Αναστασίου Σ. Βυζαντίου. Ἐκδίδονται ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Βυζαντίου.)

Byzantios Anastáz született Athénben 1839-ik évi február 2-án. Életének első éveit abban a házában töltte, hol az atyja a nagy görög szótár megírására naponként tizennégy órát szentelt, hogy tolla által soktagu családját főtartsa. Ez a ház volt akkor a tudósok találkozási helye, kik közül leginkább kitűnt Rankavis Sándor, a ki tanácsai és példája által jótékony befolyással volt Anastáznak s fivéreinek szellemi képzésére. A görög nyelvben való haladásának alapját az ottani gymnasiumban nyerte Anastasiadis Leontiostól, a kit Anastáz mindig halálával emlegetett. Az egyetemen hallgatta Asópiost, Joannu Pülöpet, Kumanudis Istvánt s az ő jegyzetei bizonyítják, hogy mennyi gonddal hatott be a görög remekírókba, összegyűjtve szókat, verseket, emlékmondásokat s törekedve, hogy saját irályát amaz utolérhetlen eredetiek tanulmánya által képezze. Az ő példája ismét azt tanítja, hogy a görög nyelv *egy* s hogy csak azok a mai görög írók mondhatók akár az irodalmi, akár a népvilágban kitűnőknek, a kik a klasszikai nyelvet jól megtanulták.

Egyetemi éveire, az arany szárnyu remények éveire emlékeztette őt harmincz év mulva Vlachos Angelos, följáánlva neki, az ifjúsági kor barátjának, költészete kalászeit. «Emlékezel-e (így irt) Anastáz, első s legszebb ifjúságunk ama gyönyörű idejére, midőn tizenhét éves korunkban reggel, mielőtt még az előadások órája ütött volna, a demutlas Lykabet hegyre fölmásztunk, hogy gyönyörködjünk egyrésről a fölkelő napban, s másrésről a hajnali köd átlátszó fátyola alatt ébredező városban? Emlékezel-e ama esőndes és bájos estekre, melyeket a királyi kert fasorainak sűrű árnyaiban töltünk kimondhatlanul csevegve s verseket szavalva? Központunk volt Vlachos Stavros háza a székesegyház mellett. Ott gyűlt egybe esténként a költői ihletű ifjak zajongó csoportja. Az órák derűlten folytak le bevégetlen irodalmi vitákkal, rögtönzött költői versenyekkel. Mindannyian irtunk verseket s néhányan közülünk, mint Bernardákis, Vlachos, Rankavis Kleon hívek maradtak a Muzákhoz s azóta kiváló helyet foglalnak el az ujhellén Par-nasszon.»

De Byzantios Anastáz soha sem engedte meg, hogy ifjúsági költeményei nyomtatásban megjelenjenek. Az 1859-ki politikai forrongás óta csak politikával foglalkozott s fiatal kortársaival tüntetett Ottó király ellen, a miért fogságba is került. Később egy tanulmányával *Kutruhi házasságáról*, Rankavis Sándor vigjátékáról, a *Pan-*

dóra című folyóiratban, oly nagy figyelmet keltett, hogy Paparrhi-gopulos Konstantin meghitta őt a *Hellén* című folyóirat munkatársául. Ekkor bevégezte volt Byzantios egyetemi tanfolyamát s bölcsezettudori értekezést irt Euripidesről; s 1861-ben a triesti *Ημερα* című hetilap kiadójának meghívására munkatársa lett e lapnak. Jóllehet pedig maga a kiadó, Skylithis, conservatív elveket követett s Görögországban a dynastia elleni mozgalmakat helytelenítette, mégis korlátlan szabadságot engedett Byzantiosnak a görögországi viszonyok megítélésében. Irályá akkor átmenő félben volt a költőiből a prózaiba. Szerette a virágos képeket, a mondatok végtag-jainak rimelését. Hazaszeretete forró s kihívó volt, s ábrándja nagy nehezen engedelmeskedett az ítélet vas fékezőjének. Az 1862-ki Hellasról azt irta, hogy lépéséből istennőnek látszott mint Virgil Aphroditája. A kik pedig a mai görögöknek valódi származását kétségbe vonták, azokat a régi Róma bakóival hasonlította össze, a kik, minthogy a törvény a szüzek halálát meg nem engedte, megfosztották áldozataikat a szüzességtől. Nemességünk aranybulláját nem akarjuk Marathon és Thermopylae csatáterein keresni. — S ha azt mondjátok, hogy nem vagyunk Miltiades és Leonidas ivadékaik, azt nem tagadhatjátok, hogy Missolongi harcossainak és Psára tengerészecskéinek fiai vagyunk. Miéink a harezi tettek, melyeket a bámuló Európa megtapsolt.

Sok évi hírlapírói munkássága után Byzantios elfogadta Tri-kupis kormánya alatt a politikai ügynökséget Szófiában. De ott csak néhány hónapig maradt, mert a kormány Egyiptomba küldte, hol hét évig képviselte Görögországot; onnan pedig mint követ ment Rómába. Ottani tartózkodása alatt egymásután érte a családi gyász, úgy hogy 1890-ben visszatért Athénbe, szívében hordva már a halált.

Könyvének tartalma esupa politikai czikkekből és beszédekből áll, melyek Görögországnak bel- és külügyi viszonyaira vonatkoznak s így a jelen czikk keretén kívül esnek.

VIII.

Tzuntas munkája Mykaenéről.

Mióta Schliemann a Mykaeneben véghez vitt ásátásainak eredményét 1876-ban közrebocsátván azt hirdette, hogy felfedezte

Atreus családjának sírhelyeit, sokan írtak ellene és mellette. Legújabbán (1893) egy görög tudós is, Tzuntas Christos, írt erre vonatkozólag nevezetes munkát e cím alatt: «Mykaene és a mykaenei polgárisodás.» *Μυκῆναι καὶ Μυκηναῖος Πολιτισμὸς* (Athén, az 'Εστία könyvkereskedésében.)

Tzuntas áttanulmányozta mind azt, a mit eddig angol, francia és német régészek erről a tárgyról írtak. Azonkívül 1886 óta ő maga vett részt a mykaenei ásásokban és sok régi épületet és sírhelyet fedezett föl. S Hellas büszke lehet arra, hogy erélyes, tudós régészeti felügyelői vannak, kiknek neveit magasztalólag említik az idegen utasok. Tzuntas nevezetes munkája az idegen régészeknek is jó szolgálatot fog tenni, mert sok adatot helyesebben közöl, mint az előzői, s rajzokat is nyújt, melyek közül némelyek most először jelennek meg. 264 lapon írja ő le Mykaene városát, palotáit, házait, ruházatát, fegyvereit, sírjait, vallását s művészetét. Sőt még a bútorokat is vizsgálja terjedelmesen. Valamely királyi lak szemlélete Mykaenében, mondja szerző, valóban nagyszerű hatást gyakorol reánk. Terjedelmes palota, melynek tetejét négy oszlop tartja, s ezek között a nagy, köralakú tűzhely szép, sokszínű ékesítvényekkel; — fényesített padolat vonalakkal színes négysegekre elválasztva; — falfestvények, melyek majd növényeket, majd a hősök hadi és vadászati életéből jeleneteket ábrázolnak; — az ajtókra s más részekre szegezett fémdisz; — arannyal, ezüsttel, érczel s elefántcsonttal ékesített asztalok és faszékek; — különféle nagyságú és alakú edények aranyból, ezüsből, rézből, üvegből, alabastromból, kőből, agyagból; — mind ez gazdagságot s kifejezett szép érzéket tétel föl. De a kémények hiánya és az éji világítás füstölő fenyőfáklyakkal nem látszik nekünk, a most élőknek, meg egyeztethetőnek a bútorok és falfestvények fényűzésével.

Tzuntas tudományosan s részletesen megvizsgálta a mykaenei fellegrvár sírhelyeit. Ezek kétfélék. Először a talajba függélyesen ásott négyoldalú vermek, a minők a mai sírok. Másodszor épített kupolák (*θόλοι*) vagy vízirányos szobák a sziklában. Az előbbieket Tzuntas *függélyeseknek* (*καθέτοις*), az utóbbiakat *vízirányosoknak* (*ὀριζονταίοις*) nevezi. A függélyesekhez tartozik az a hat híres sír, melyeket Schliemann a fellegrvárban az oroszlánok kapuja mellett fölfedezett. E sírok nem ugyanegy időből valók. Legrégibbnek látszik Tzuntasnak a negyedik, utána fölfelé a harmadik és ötödik, a

többiek pedig későbbi korúak. Mindannyi négyoldalú, de nagyságra nézve különböznek. Tizenkilenc tetemet találtak bennök; t. i. hármat az elsőben, ötöt a harmadikban, ötöt a negyedikben, hármat az ötödikben, kettőt a hatodikban s csak egyet a másodikban. Hogy e hat sír ugyanegy családé volt, azt Tzuntas bizonyosnak tartja, valamint azt is, hogy az ugyanegy sírban fekvőket egyidejűleg temették el. Innen azt következteti, hogy e sírokat, a második kivételével, kétszer, háromszor s többször is fölnyitották, miglen holtakkal megteltek. A temetés után befedték a sírt kölemezekkel s földet hánytak reá; a gyászolók pedig halotti torhoz ültek melléje; mivel e sírok hantján találtak ökrök, kecskék, sertések és szarvasok csontjait, mint a halotti tor maradékait. De oly áldozatokból is származhattak, melyeket a temetés napján vagy később hoztak a holtaknak.

Ezután leírja Tzuntas a sírok második nemét s főleg a kupolást (*θολωτόν*), melyet Atreus kinstárának, vagy Agamemnon sírjának neveznek, melynek rajzát is közli. Ennek vízirányos folyosója (*δρόμος*) 35 méter hosszú, 6 méter széles, s oldalai nagy faragott kövekből vannak építve. Külső eleje be volt kerítve alacsony kőfallal, mely részben még most is látható. A bejárat, mely a folyosóról a kupolás terembe (*θόλος*-ba) vezet, öt méter s 40 centiméter magas s 2 méter 66 centim. széles. A felső küszöbe (*ὀπέροθυρον*) két nagy kölemezről áll, melyek egyike befelé kilenc méternyi hosszú, szélessége öt, vastagsága egy méternyi, súlya pedig körülbelül 120 kilogramm. A bejárat előtt jobbra és balra féloszlopok négy-szögletű talapzatai maradtak fenn s egyiknek az oszlopfeje (*ἐπίκρανον*), mely most Athén nemzeti múzeumában van. Úgy a féloszlopok mint az oszlopfejek halványzöld kövekből álltak, faragványokkal gazdagon díszítve. A bejárat közepén van egy kétszárnyú ajtó, az oldalokon pedig üregek és lyukacsok, melyekben réz-szegeket találtunk. Ezen az ajtón bejutunk a kupolás helyre, melynek átmérője 14, s magassága 13 méter, s melyben 33 egyenlően faragott kő van. A kupola tetejét egy nagy köralakú kő képezi.

A második kupolás sír, melyet Klytaemnestra sírjának neveznek, nincs még egészen kiásva, valamint egy másik sem, melyet 1892. évi november havában fedeztek föl.

A kupolás sírok királyi vagy más előkelő családok sírhelyei voltak. A nép halottait pedig a sziklába vágott, szobaalakú olcsóbb

sírokba temessék. Ha mind a két rendű sírok annyira megteltek, hogy több halott nem fért többé beléjük, akkor a sír egyik zuga mellett összehordták a régen meghaltak esontjait vagy kis vermekbe temették.

Tzuntas azt gyantítja, hogy a holtakat soha sem égették el. Ez, azt mondja, eddig legalább nem bizonyult be. Kőszén fordul ugyan elő mindig a sírokban, de ez valószínűleg a fenyőfáklyáktól ered, melyeket meggyújtottak, valahányszor a sírokba bementek a holtak rokonai. Ha pedig sok kőszén fordul elő a sírokban, ez arra mutat, hogy a sírokban áldozatokat égettek el. Tzuntasnak ez az állítása természetesen csak a mykaenei sírokra vonatkozhatik; mert a trójai háborúban elesetteket csakugyan elégették. Így olvassuk az Iliasban (I, 52) «s mindig égtek a holtakkal megtelt máglyák». És (XXIII, 209—211) «égésre ingereljétek a máglyát, melyen Patroklos fekszik, kit az összes achaeok siratnak.»

Schliemannnak arra az állítására, hogy fölfedezte a meggyilkolt Agamemnon és társai sírjait, ezt mondja Tzuntas: «Hogy ezek egy királyi családnak a sírjai, az kétségtelen; de hogyan neveztek, azt nem tudjuk, valamint azt sem, hogy miképen neveztek azokat a családokat, a melyek ezeket a nagy kupolás sírokat építették.»

IX.

Papadimitrios kritikája Kenyon kiadásához Aristotelesnek Athén államszervezetéről.

A Nέα Ήμέρα 1891. évi folyamának februáriusi tárczájában Papadimitrios figyelemre méltó szövegkritikát közölt Kenyonnak 2-ik kiadásáról, melynek tárgya az általa fölfedezett aristotelesi kézirat az athéniak államszervezetéről. (Κριτικὰ εἰς τὴν Ἀθηναίων πολιτείαν Ἀριστοτέλους, ὅπο Παπαδημητρίου.) Papadimitrios szövegjavításaiából a következőket mutatom be:

Kenyon.

3-ik l. Χαλεπώτατον καὶ πικρότατον ἦν τοῖς πολλοῖς τῶν κατὰ τῆς πολιτείας ἀρχῶν μὴ μετέχειν.

Papadimitrios.

Χαλεπ. κ. κικρότ. ἦν τοῖς πολλοῖς τῶν κατὰ τὴν πολιτείαν ἀρχ. μὴ μετέχειν.

Igaza van a javítónak; mert a szöveg értelme ez: «Legterhebb s legkeservebb volt a sokaságnak, hogy az államszervezet

szertint nem vesz részt a hivatalokban». És csakugyan igaz, hogy a 4-ik adóosztályú polgárok ki voltak zárva minden hivatalból. (L. Télyy: Corpus iuris Attici graece et latine 171. §.) Kenyon szövege pedig azt mondja: «az államszervezet ellenére», a mi nem áll.

Kenyon.

117. l. Ὅταν δὲ γράφονται.

Midőn pedig iratnak.

Papadimitrios.

Ὅταν δ' ἐγγράφονται.

Midőn pedig beiratnak.

Világos, hogy a javítónak van igaza, mert a polgári könyvbe való beiratásról van a szó.

A codex hibás olvasása is tévedésbe hozta Kenyont. Például:

6. l. οὗτοι ἐς τοσοῦτον προέχουσιν ἄλλων. ἦσαν δ' οὐχ ἅμα πάντες οἱ ἐννεὰ ἄρχοντες. οὗτοι ἐς τοσοῦτον προέχουσιν ἄλλήλων. ἦσαν δ' οὐχ ἅμα πάντες stb.

Itt az archonok rangfokozatáról van szó. Tehát προέχουσιν ἄλλήλων. Hogy a kilencz archon nem lakott együtt, azt mindenki tudta; tehát fölösleges volt volna Aristoteles részéről, ezt írnia. De igen is, szükséges volt megjegyeznie, hogy az archonok nem voltak mindig együtt.

Kenyon.

122. l. Δοκιμάζει δὲ καὶ τοὺς ἵππους ἢ βουλή, κἄν μὲν τις κακῶς δοκῆ τρέφειν, ζημιῶσι τῷ σίτῳ, τοῖς δὲ μὴ δυναμένοις τρέφειν ἀνάγκη τροχὸν ἐπὶ τὴν (καὶ ὁ τοῦτο παθὼν ἀδόκιμος ἐστί.)

Papadimitrios.

Δοκιμάζει δ. κ. τοὺς ἵππ. ἢ βουλή. κἄν μὲν τις κακῶς δοκῆ τρέφειν, ζημιῶσι τῷ σίτῳ, τοῖς δὲ μὴ δυναμένοις τρέφειν ἐγκαίαισαι τροχὸν ἐπὶ τὸν μηρόν. καὶ ὁ τοῦτο παθὼν ἀδόκιμος ἐστί.

«A tanács vizsgálja a lovakat is, és ha valamelyik rosszul futni látszik, megbünteti az abrakkal; a melyek pedig nem képesek futni, azok ezombjára kereket égetnek be, s a melyik ezt szenved, az vissza van vetve.»

Itt a lovak vizsgálatáról lévén szó, nem állhat Kenyon szövegében τρέφειν (ápolni), mert képtelenség azt mondani a lóról: rosszul látszik ápolni. — Az sem állhat meg Kenyon szövegében, hogy kereket tesznek rá (ἀνάγκη τροχόν), mert a visszavetett ló csak nem viselt egész életén keresztül valóságos kereket a testén vagy nyakán. Azért valószínűbb Papadimitrios javítása.

X.

A Metaxas-család története.

Metaxas Epaminondas, cephaloniai orvos, kiadta saját családjának történetét 1081-től 1864-ig. *Ιστορία της οικογενείας Μεταξά από τοῦ 1081 μέχρι τοῦ 1864 ἔτους.* (Athén, 1893.)

Ez a munka nem csak a Metaxas-családnak, hanem az egész byzanti birodalomnak a története, melynek jó és rossz viszonyaiban a Metaxas-család tagjai 1081 óta szerepeltek.

Komnénéi Elek császár alatt, midőn a háborúk miatt pénzre volt szüksége, fivére Izsák gyűlésre híván a magasabb rangú papokat, felszólította őket, hogy engedjék át egyházaik vagyonát a háza szükségére.

De a gyűlés, egy Metaxas nevű főpap ellenkező szónoklatára, megtagadta a kormány kívánságát. Ez az első Metaxas, kit az egykorú írók emlitenek, mint byzanti származását. Nevét pedig kapta a *metaxa*-tól (μέταξα), mely selymet jelent. Ezt már Justinian császár alatt kezdtek 551-ben Kr. u. Konstantinápolyban készíteni. Justinian tehát valószínűleg azoknak a szerzeteseknek adta a *Metaxas* nevet, a kik Khinából hozták a selyemgubókat. Vagy az is lehet, hogy valamely család, mely a selyemtermelés által meggazdagodott, onnan kapta a *Metaxas* = *Selymes*, *Selymesi* nevet. Így tehát a Metaxas-család ezernégyszáz év óta létezik.

De századok multak el, miglen ismét egy Metaxas tűnt föl a történelemben. 1453-ik évi május 29-én egy Metaxas Márk Antal, a byzanti császárnak, Palaeolog Konstantinnak, a tanácsosa, vitézül harezolva ura mellett, látta, mikép esett el a csatában Byzancez utolsó császára. Ekkor sikerült neki két fivérével s tizenhat családdal a genuai herezegnek, Doria Andrásnak, hadi hajóin menekülni. Az egyik fivér, Sergius, Korfuban halt meg utódok nélkül; a másik fivér, Miklós, Leukas szigetén telepedett le s gazdagon nősült; de ennek egyik utódja Cephaloniába költözött át s ennek az utódai mind azok, a kik e szigeten a Metaxas nevet viselik. A harmadik menekülő fivér, Márk Antal, szintén Cephaloniában maradt, és azt a falvat, melyben lakott, még most is *Metaxata*-nak nevezik.

1591-ben Cephalonia püspöke lett 1-ső Metaxas Nikodém, a ki Sz. Miklós templomát építette s minden magánvagyonát a püs-

pökségnek hagyta. Ennek unokája, szintén Nikodém, bejárta 1620 körül Európának különféle városait s végre Londonban kis nyomdát vásárolt, hogy hellén könyveket adjon ki. Ezek egyikének a czíme: *A levélmintákról az athéni Korydalcus Theophiltól. Περί επιστολικών τόπων.* (London, 1624.)

1627-ben Konstantinápolyba költözött a nyomdájával az angolországi követnek, Rowe Tamásnak, oltalma alatt. Ugyanabban az évben adta ott ki Cyrill patriarchának értekezését a zsidók ellen. *Πραγματεία κατά 'Ιουδαίων.*

Minthogy a pápai hatalom ellen is adott ki két könyvet, a jezsuiták bevádolták őt a nagyvezérnél, hogy ő az angol hitvallást terjeszti, hogy az oroszokkal összeesküszik a törökök ellen, sőt hogy a Koránt is megtámadni szándékozik. Erre a nagyvezér százötven janicsárt küldött az elfogatására, a kik azonban nem találván őt a lakásán, eseléideit megkötözték, bútorait összetörték, s könyveit és pénztét elrabolták.

Az angol követ tiltakozott ez eljárás ellen, mire a nagyvezér visszadatta Metaxasnak lefoglalt holmiját és könyveit, melyeket a mufti előbb megvizsgálván úgy nyilatkozott, hogy semmit sem tartalmaznak a Korán ellen. Ennek következtében a nagyvezér császári fermán által kiűzette a jezsuitákat a török birodalomból.

Egy évvel később az egyházi zsinat megválasztotta Metaxas Nikodémet Cephalonia, Zaeynth és Ithaka érsekének a velencei köztársaság beleegyezésével.

1657-ben, midőn a velencei köztársaság Krétában a törökök ellen háborút viselt, Metaxas András, az előbb említett Nikodém fivérének a fia, 250 cephaloniai katonával, kiket saját költségén tartott, harezolt a velenceiek oldalán.

Ugyanebben a században az előbbinek egyik rokona, Metaxas keresztelő János, görög ezredet állított föl saját költségén a velencei köztársaság szolgálatára. Ennek utódai is, Metaxas Anastáz és Angelos, vitézségökkel és pénzáldozatokkal mozdíták elő a velenceiek ügyét, miért is a köztársaság 1691-ben grófi czímet adományozott nekik és utódaiknak. S ezt a czímet elismerte a jóniai szigetek Tanácsa.

1715-ben ismét két Metaxas, András és Jakab Tódor, gyűjtött hellén hadsereget a velenceiek számára a törökök ellen.

Mind a mellett, hogy e család annyi érdemeket szerzett magának a velencei állam érdekében, ez még is pusztá gyanúból, mintha gróf Metaxas Marinos a jóniai szigeteket a velencei államtól való elpártolásra izgatná, Cephaloniában elfogatta, Velenczébe huzeltatta s ott 1760-ik évi november havában a bőrtön sötétségében megfojtatta s másnap holttestét a Szent Márk-téren fölakasztatta.

E jeles család tagjai voltak Ithaka kormányzói 1558 tól 1795-ig, s részt vevének azokban a nagyfontosságú eseményekben, melyek ebben a hosszú időközben előfordultak, mindig hívei maradván a szabadságszerető hellenizmusnak.

Azután következik a Metaxas-család tagjainak szereplése I. Napoleon és az angol protectoratus alatt, mely ellen erélyesen tiltakoztak, midőn az angol kormány a jóniai szigeteken korlátlan hatalommal kezdett uralkodni, nem törődve az európai uralkodóktól biztosított jóniai alkotmánnyal.

Midőn 1818-ban a *barátságos társaság* (*φιλική εταιρεία*) a görögök felszabadítása végett titokban működni kezdett, hozzácsatlakoztak a Metaxas család tagjai is, s a többi között Konstantin, az általam ismertett munkának az atyja; a ki a szabadsági háború kitörésekor az ideiglenes kormány igazságügyi minisztere lett.

Később ő volt Missolongi parancsnoka s ekkor az angol hajóhadosztály parancsnoka, Clifort, engedélyt kapott tőle a vár megtekintésére.

Úgy őt, mint angol kíséretét meglepte a vár tökéletes hadi felszerelése. Clifort philhellén érzülete bizalmat keltett Metaxas Konstantinban, a ki megvallotta Clifortnak, hogy az ólom hiánya miatt nagy zavarban van, mert nem öntethet golyókat. Clifort 1500 okka ölmot küldött neki.

Midőn pedig Missolongi 1823-ban az ostromzár alól felszabadult, oda érkezvén lord Byron, meglátogatta Metaxas Konstantint s tanácskozik vele Görögország felszabadításáról. De 1824-ik évi ápril 7-én lázba esett s nem akarván megengedni, hogy eret vágjanak rajta, meghalt.

Azóta Ottó király megérkezéseig Metaxas Konstantin és András a szabadság-háború minden viszontagságában nagy fontoságú szerepet játszottak.

Ottó kiskorúsága alatt a három bajorból álló regensség hami-

san vádolta Metaxas Konstantint a király elleni összeesküvésről; de ő Cephaloniába menekült.

Minthogy sem a regensség, sem a nagykorúvá lett király nem akartak alkotmányosan uralkodni, a visszatérő Metaxas András ösztönzésére úgy a nép, mint a hadsereg 1845-ik évi szeptember 1-én kényszerítették a királyt az alkotmány aláírására s alkotmányos minisztérium kinevezésére, melynek elnöke Metaxas András lett. Többször változván a minisztériuma, nehányszor ismét miniszter lett s később 1854-ig Görögország követe volt Konstantinápolyban. 1860-ban hetven éves korában megszűnt élni Athénben.

Metaxas Konstantin pedig a bajor regensek s még Ottó király alatt is sokáig Cephaloniában élt gyermekei nevelésének, míglen végtére Ottó király őt a felsőház tagjának kinevezte. Eltörültetvén az új alkotmány által a felsőház, ismét Cephaloniába vonult vissza, hol a görög szabadság-háború emlékiratának megírásával foglalkozék, míglen 1870-ben 77 éves korában meghalt. Emlékiratait olaszra fordította s kiadta Grotta e czim alatt; *Memorie storiche sulla rivoluzione ellenica di Constantino Metaxas*. (Lucca, 1882.) Francziára pedig Blancard e czim alatt: *Souvenir de la guerre d'indépendance de la Grèce par Constantin Metaxas*. (Paris, 1887.)

De mások is kitüntek a tudományokban a Metaxas-család tagjai közül. A XVIII. század közepén híres jogtanár vala Rómában Metaxas Dömötör gróf. Fia, Lajos, (1778—1842) nagy természetbúvár-hirében állt s egy kagylót is fedezett föl, mely az ő nevét viseli. Ennek három fia volt: Ferencz, jogtudós, Telemach orvos és állattani búvár, s Themistokles, az összehasonlító boncz-, és élettan tanára Rómában 1837-től 1848-ig, midőn az olasz hadseregben főorvosnak nevezték ki. IX. Pius pápa visszahelyezése után elvesztette tanári állását s menekülnie kellett Rómából. De 1870-ben ismét visszatért Rómába, hol 1891-ben meghalt.

Jelenleg három Metaxas foglal el magas állást a görögországi hadseregben, u. m.: 1. Metaxas Anastáz altábornok, a ki sok évig vala György királynak hadsegéde. 2. Metaxas Miklós ezredes, a mérnöki kar parancsnoka, a ki már kétszer országgyűlési képviselő is volt. Ennek nővére, Sotiriádis Charikleá, a budapesti görög főkonzul, Haris Pál, nejeinek, született Sotiriádis Zsófiának, az anyja. 3. Metaxas Plátó, lovassági őrnagy.

A polgári állásban levők közül említendők: 1. Metaxas Aga-

memnon, a ki Németségben tanulván a jogtudományt, általánosan dicsért munkát írt a büntetőjogról s 1871-ben igazságügyi miniszter volt. 2. Metaxas Sztavrósz, a ki most Marseilleben gyakorló orvos, 1848-ban pedig Cephaloniában az angol kormány önkénykedése ellen harczolt, s később a francia köztársaságnál buzgón működött azon, hogy Thessalia főlzabadítása mellett legyenek. 3. Metaxas Tzannis, a ki több zeneszerzeményen kívül Botzarisz Márk című operát is írt. 4. Metaxas Epaminondas, a most ismertett munka szerzője, a ki ősei hazájában, Cephaloniában, mint orvos működik.

Londonban 1841-ben nőül vette Metaxas Spyridon gróf, az előbb említett Metaxas Márk Antal utóda, lord Raneliffe és Polignac hercegnő egyik rokonát. Ebből a házasságból származott két fia, kik közül Metaxas Frigyes az angol tengerészetben hajóparancsnok, Metaxas Rikárd pedig Victoria királynő testőrségében főtiszt.

XI.

Papastavros Amália Tempérol és a Széplányvára.

Az athéni *Parnassos* nevű társaság *) hasonnevű havi folyóiratot ad ki 15 év óta. Ennek 15-ik kötetében Papastavros Amália úti jegyzeteket (*Ὀδοπορικαὶ σημειώσεις*) írt Tempérol, melyekből a következőket emelem ki.

«Midőn Peneus hídján átmenvén Tempéhez értünk, a tisztelet mély s titokszerű érzete fogott el, a mint szemünk előtt borzasztó s egyszersmind gyönyörű látvány fejlődött ki. Északról és délről magas, függélyesen álló szirtek tojásalakú teret képeznek. Ott az örökéletű platánfák nagy árnyékot nyujtanak a fúradt utasnak s óriási törzseikkel bújosan hajolnak le Peneus medrére, mialatt a csendes folyó mintegy hálából esókolja az ágait, mivel árnyékukkal megóvják a nap lángoló sugaraitól. A balparton pedig virágzó gyümölcskertek terjednek el a meredek Olymp aljáig. Bőséges, üdítő s átlátszó víz rohamosan ömolvén ki Ossa hegyének szikláiból,

*) Ismertetem *Ujgörög irodalmi termékek* című m. akadémiai előadásomban, 1883, 40–42 l., és *Meine Erlebnisse in Athen* című munkám 74–78 lapján (Budapest, Wien, Leipzig, Verlag von W. Lauffer, 1890).

mély medret képez s átfolyván a platánfák gyökerein és vízi növények halmoeskáit alakítván, a Peneusba folyik. Ezek a függélyesen elvágott, iszonyúan nagyszerű szirtek hajdan valószínűleg egyesülve valának, melyeket a történelmi idők előtt erőszakos megrázkódtatások szétválasztottak s átmenetet engedtek a Peneusnak, a mely fölvevén magába a Thessalia körül levő magas hegyekről lefolyt vizeket, megöntözi és termékenyíti gazdag lapályát; azért méltán nevezik Thessalia atyjának. Ha valamely emberfölötti erő az említett két hegyet ismét összeforrasztaná, hogy a Peneusnak ne legyen kifolyása, akkor Thessalia nagy tóvá alakulna át, a milyen talán e hegyek elválása előtt vala. S ezt az erőszakos megrázkódtatást a mi őseink a Titanomachia által ábrázolták.

Xerxes csakugyan arra gondolt, hogy elzárja Tempét s tóvá változtassa Thessalia lapályát, ha a thessalok alá nem vetették volna magokat.

Ezt bizonyítja Herodot (VII, 127. és köv.).

A szirtek hasadékaik kinyúlik itt-ott a vad olajfa, mely az örvény fölött függve, virágzó ágaival üdvözlí a hegyen álló testvéreit. Ossa hegyén terem a vad fügefá; a borostyán pedig s más kúszó növények a hegyesúcsáig érő szőnyeget fonnak. Venyigék terjednek szét a platánfákon, hol támaszt és oltalmat találnak. S a esekély teremtmény, mely magát a világ urának nevezi, törzseikre vési a nevét, hogy az által halhatatlan legyen mint a platánok, meg nem gondolván, hogy rétegeik megrongálása által azokat halálra iteli, mely az ő számára is el van rendelve.

A folyó jobb partján az Ossa hegyalján levő kocsit majd úgy víz lefelé, hogy láthatni, mikép öntözi a folyó a platánfasorok gyökereit, majd fölfelé s akkor látjuk a platánok csúcsait s lombjainkon keresztül szédítő mélységben a Peneust. S az Ossának meredek szirtei között virágzó hegytorkolatok nyúlnak ki. Ez mintegy női tetszelgés, mely az Olympnak komoly ruházatára az egész Tempe hosszában zöld szalagokat fűz.

Az út közepén van egy üdítő, átlátszó forrás, Aphrodite vize, melyben ez az istennő fürödni szokott. De ez őt forrásnak is nevezetik, mivel Haszán Babának őt újat ábrázolja, a ki a szirtre nyomván tenyerét, vizet fakasztott ki belőle. Ott vannak római falak is, melyek a szorosok védelmére szolgáltak, és szemközt meredek sziklán látszik a *Széplányvára*. A néphagyomány a legregé-

nyesebben ruházza föl ezt a várat. Azt mesélik, hogy a szép leány nem akarta az ostromlott várat átadni, hanem leugrott a szikláról és meghalt, s hogy sirjában még most is jajgat. Valószínű azonban, hogy ez a hang a sziklában levő vízubatagtól származik. Azt is beszélnek, hogy a sirján örökké gránátalmafa virágozik. Az oda vezető út közelében olvasható ez a sziklába vésett latin föliirat: *Cassius Longinus proconsul Tempe munivit.*

A Peneus balpartján, Olymp hegyének egy barlangjában van a Nagypéntek temploma, hol a környék lakosai évenként bucsúra szoktak összegyűlni. Ez az ünnep helyettesíti talán a Szabadító Zeus ünnepét az ókorban, melyen a polgárok saját szolgáltaikat szolgálták.

A fentebb említett *Széplányvára* nagy szerepet játszik a görög népdalokban is, melyeket Papastavros Amália nem idéz. Egyet közülök tehát ide iktatok prózai fordításban.

«Habár sok várt láttam már, olyat még is mint a Széplányvára, nem képzeltem magamnak. Van negyven aranytornya s más negyven a védelmére. Tizenkét évig ostromolja a török, de nem bírja bevenni. Ekkor a császár így szól egy törökhöz Ikóniumból: — Ezer aranyat adok neked, szép lovat s két ezüst kardot. — Nem kell nekem sem az arany, sem a ló, sem a kard. Csak a lányt akarom az üvegvárban. — Mihelyt a várat beveszed, tiéd legyen a lány. — A török szerzetes-csuhát ölt magára s megy a vár kapujához; sir, térdel, leborúl. — Nyilj föl kapu, a Szépnek kapuja, a fekete szemű királyné kapuja. — Te török vagy Ikóniumból; fuss, mert megölnek. — Esküszöm, asszonyom, a keresztre, Szűz Máriára, nem vagyok sem török, sem Ikóniumbeli. Szerzetes vagyok a zárdából; éhen halok, sajnálkozzál rajtam. — Adjatok neki egy falat kenyeret s menj Isten hírével. — Asszonyom, hadd imádkozzam a templomban. — Dobjátok tehát le a borgonyt és huzzátok fel őt. — Csak azt ne, mert csuhám kopott és elszakad. — Dobjátok tehát le a zsákot és abban huzzátok fel őt. — Ne a zsákot, asszonyom, mert megfuladok benne. — A kapu félig kinyílt; törökök megtöltik az udvart. Mások az ezüstre, mások az aranyra rohannak, de ő a lányra az üvegvárban, s a lány a mint meglátta, a tengerbe veti magát.

XII.

Heléna koráról Iliakópulos.

Nem illik ugyan (mondja a zantei Iliakópulos a Parnassos folyóirat 15-ik évfolyamának 3-ik füzetében) a hölgyek korát a nyilvánosságának átadni, de itt olyan hölgyről van szó, a ki háromézer évvel ezelőtt virágzott, t. i. Helénáról, Menelaus király feleségéről.

Származását illetőleg eltérnek egymástól a mondák; majd Zeus, majd Tyndar volt az atyja; majd pedig egy tojásból kelt ki, melyet a hold Léda ölébe dobott. Úgy látszik, hogy 10 éves korában elrabolta őt Artemis templomából Theseus. Midőn pedig már Menelaus felesége volt, megszöktette a trójai Páris. Ennek halála után nőül ment a fivéréhez, Deiphobhoz. De midőn Menelaus Trójának füstölgő romjai között Helénát kereste, ez elárulta neki s kezébe szolgáltatta Deiphobot. Menelaus tehát megboesátott Helénának és Spartába vitte. Onnan Menelaus halála után gyermekei száműzték Helénát, a ki Rhodus szigetére vonult. De itt Polyxo királyné, haragudván a trójai háború okozóira, melyben férje, Teopolam is elesett, fúriáknak öltöztetett szolgálóival egy fára akasztatta föl Helénát. (Pausanias, III, 19.)

Már most könnyen bebizonyítom (mondja Iliakópulos), hogy Trója földulásakor Heléna 65 vagy 70 éves volt.

Heléna elrablása vagy megszöktetése idejében élt már az ő lánya Hermioné, a ki akkor 10—15 éves lehetett; mert Koluthos költeménye szerint (*Ἀρπαγὴ Ἑλένης*) a lány nagyon siránkozott, dorgáló kifejezésekkel élt az őt elhagyó anyja ellen és hirnököket küldött Krétába az atyjához, Menelaushoz. Következéleg Heléna nem lehetett akkor nagyon fiatal, hanem legalább 27—30 éves. Iliakópulos arra is hivatkozik, hogy Koluthos költeménye szerint Peleus és Thetis lakodalmára több isten és istennő jelent meg; de a Viszály istennőjét nem hitták meg. Ez tehát a viszály almáját dobta közéjük, vagyis rábirta Párist, hogy midőn Héra, Athéné és Aphrodite a szépség jutalmáért, az almáért versenyeztek, ez utóbbinak nyujtsa az almát. S ezért Aphrodite a föld legszebb hölgyét, Helénát, igézte s megszerezte neki. De Peleus és Thetis lakodalmaikor még nem volt a világon a fajok, Achilles, a ki később a trójai

háboruban oly nagy szerepet játszott, sőt fegyverfogható fiát is, Pyrrhust, magával vitte, a ki Trója bevétele után Priamot megölte. Így tehát Peleus-Thetis lakodalma és Trója földulása között legalább 40 évnek kellett lefolynia. Innen az következik, hogy Heléna életkora a tíz évig tartó trójai háboru alatt 60 és 70 év között hullámzott. Csodálatos tehát a mit Homér (Ilias III, 154—158) Helénáról mond, hogy midőn a trójaiak látták Helénát a toronyra jönni, így szóltak egymáshoz: nem kell méltatlankodni, hogy a trójaiak és achivok ilyen nő miatt sokáig fájdalmakat szenvednek. Arezúra nagyon hasonlít a halhatatlan istennőkhez.

Ez a homéri hely már maga is Hiaikópulos számitása ellen szól. A Peleus-Thetis lakodalmának idejéből semmit sem lehet következtetni, mert ez egészen mythologiai dolog; ellenben Heléna megszöktetésének és a trójai háborúnak van félig történelmi alapja. Ezt említi Herodot (I, 3; II, 113, 118), Thukydides (I, 8, 10, 11); Xenophon (A vadászatról I, 13; Görög történet III, 4, 3 és VII, 1, 34). Erről bővebben írtam az Ilias-fordításom negyedik kiadásának CV—CXL lapjain. (Budapest, Lampel Róbert könyvkiadása, 1887.)

Én tehát másképen számitom Heléna éveit. Tudjuk, hogy a helléneknél korán mentek férjhez a lányok. Ischomach egy 15 éves lányt vett nőül (Xenophon, Oeconomic. VII, 5), Plato pedig (Törvények. VI, 785) mondja, hogy a lányok 16-ik évöktől kezdve 20-ig mehetnek férjhez. Már most föltéve, hogy Heléna 15 vagy 16 éves korában lett Menelaus neje s hogy megszöktetésekor lánya, Hermione, 10—15 éves volt, világos, hogy Heléna akkor 25—30 éves lehetett. Ide számitván most a trójai háború tartamát, vagy is tíz évet, kitűnik, hogy Heléna Trója bevételkor 35—40 éves volt. De tegyük fel, hogy Heléna 20 éves korában ment férjhez, s hogy midőn Páriszal megszökött, a lánya, Hermione, 15 éves volt, ebben az esetben is Trója feldulásakor Heléna legfőlebb 45 éves lehetett. Ilyen korban pedig még sok nő szerelemre gyújthatja a férfiakat. Ine Ninon de Lenclos még 60 éves korában is oly szép volt, hogy lábaihoz borulva fiatal uracsok esengtek a szerelméért. S Maintenant asszony már 50 éves volt, midőn XIV. Lajos nőül vette.

XIII.

Könyvészet.

Bölcsészeti. 1. *Κωνσταντίνου Νεστορίδου Καθημενολογία ἢ καθημενὸν τοῦ ἀνθρώπου ὡς χριστιανοῦ καὶ πολίτου.* Kötelességtan, vagy az embernek mint kereszténynek és polgárnak kötelességei. Athén, 1892.

2. *Σκαλετσούνης. Περὶ γενέσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἀρμονία χριστιανισμοῦ καὶ ἐπιστήμης.* (Az ember származásáról. A kereszténység és tudomány összhangzásai.) Athén, 1893.

Földrajz és Statisztika. 3. *Μιλιαράκης* Antaltól: Földrajzi újgörög irodalom. *Νεοελληνικὴ γεωγραφικὴ φιλολογία.* (Athén, 1890.) Hirschfeld nagyon dicséri a *Berliner philologische Wochenschrift*-ben. A földrajzi irodalmi jegyzék 1800-tól 1889-ig terjed.

4. *Κωνσταντίνου Νεστορίδου Τοπογραφία τῆς ἀρχαίας Σπάρτης.* A hajdani Sparta helyrajza. A községek, templomok, s más emlékek leírásával, 8 fametszettel s egy színes térképpel. Athén, 1892.

5. A hellén sajtó statisztikája az 1892-ik év első hat havában. *Στατιστικὴ τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου κατὰ τοὺς ἕξ πρώτους μῆνας τοῦ ἔτους 1892.* Athén, 1892.

Irodalom. 6. *Valvi Stamatistól,* az athéni egyetem magántanárától, lyrai költeményecskék Ibykus darvairól és Pandareos lányairól. *Σταρατίου Βάλβη Λυρικά ἐπὶ Ἰβύκου. Οἱ γέγοναι τοῦ Ἰβύκου καὶ αἱ κόραι τοῦ Πανδάρου.* 2-ik kiadás. Athén, 1892.

7. *Triantaphyllidis Anna* kisasszony írt *Μωσαϊκὸν* című könyvecskét, melyben különféle beszéyleket, költeményeket, adomákat, tanácsokat nyújt az ifjuságnak. Athén, 1893.

8. *Evstathopoulos:* Hellén irodalom. *Ἐδοξαθοπούλου. Ἑλληνικὴ γραμματολογία.* 3-ik kiadás. Athén, 1892.

9. *Sakellion:* Görögország nemzeti könyvtára kéziratainak jegyzéke. *Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς ἐθνικῆς βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Σακελλίωνος.* Athén, 1892.

10. *Rankavis Kleon:* Fájdalmak; lyrai költemények. *Ἄλγη, λυρικά ποιήσεις.* Lipese, 1893, Drugulin nyomdájából, a szerző arcképével. Gyönyörű kiadás, melyben szerző ifju kora óta írt bús érzelmeit közli. Ez ugyanaz a költő, a kinek drámái költeményeit akadémiai jelentéseimben ismerttettem.

11. Agathonikos Achilles, az athéni areopág bírása, közrebocsátotta Kenyon 2-ik kiadása szerint Aristoteles munkáját az athéni államszervezetéről. *Ἀριστοτέλους Ἀθηναίων πολιτεία ἐκδομένη ἐπὶ τῆ βίβλῃ τῆς δευτέρας ἀγγλικῆς τοῦ Κενόων Ἐκδόσεως.* (Athén, Bart és Hirst kiadóknál, 1891.) A Bevezetésben rövid tartalmát adja a munkának s bizonyítani törekszik, hogy az csak ugyan magától Aristotelestől származik.

Jog- és államtudomány. 12. *Nákos Lukács* bünténytani tanulmánya. *Ἐγκληματολογικὴ μελέτη.* 18 rajzzal. Athén, 1893.

13. *Mauromatis:* A diplomacziái tárgyalásoknál szokásban levő nyelv. *Μαυρομάτου ἢ ἐν χρήσει ἐν ταῖς διπλωματικαῖς διαπραγματεύσεσι γλώσσα.* Athén, 1892.

Közoktatás. 14. *Ziguras Themistokles* a kereskedelmi iskolákról s az ipari oktatásról. *Περὶ ἐμπορικῶν σχολείων καὶ τεχνικῆς ἐκπαιδεύσεως.* Athén, 1893.

Szótár. 15. *Kyriakidis* görög-angol szótárt adott ki cyprusi szók függelékével. *Λεξικὸν Ἑλληνοαγγλικὸν, μετὰ παραρτήματος Κυπριακῶν λέξεων.* Leokosiában (Cyprus), 1892.

Történelem. 16. *Kaburoglos:* Az athéni története. Török uralom. *Καυρουρόγλου: Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων.* 2. köt. Athén, 1892.

17. *Karolidis Pál:* A XIX. század története, képekkel. 3-ik kötet. Európa 1830-tól 1892 ig. *Ἱστορία τοῦ 19' αἰῶνος μετ' εἰκότων.* Τόμος τρίτος. Ἡ Εὐρώπη ἀπὸ τοῦ 1830—1892 (Athén, 1893.). Az 1-ső kötet kezdődik I. Napoleon bukásával s végződik 1830-czal, a görög függetlenségi harc kitértével. A 2-ik kötet tartalma kizárólag a görög függetlenségi háború elbeszélése az európai levéltárakban található diplomatiái iratok alapján. A 3-ik kötet magában foglalja Európa, Amerika és Ázsia eseményeit 1830-tól a mai napig. Mind a három kötet ára 30 frank.

18. Kalogeras Nicephor, Patras érseke írt Markos Jenőnek és Bessarion hibornoknak, mint a görög nemzet politikai vezéreinek felelőségéről a történelemben. S hozzá van csatolva egy értekezés a Bâselben tartott zsinatról 1433—1437. *Μάρκος ὁ Εὐγένειος καὶ Βησσαρίων ὁ Καρδινάλις εὐθύναις ὡς πολιτικοὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἠγγέται τῇ ἱστορίᾳ δίδοντες. Οἷς προστίθεται καὶ πραγματεία περὶ τῆς ἐν Βασίλειᾳ συνόδου 1433—1437.* (Athén, 1893.)

19. *Mavrojannis* a byzanti művészetről és művészekről. 1893-ban jelent meg Athénben ez a nevezetes munka, harmincz

képpel, e cím alatt: *Βυζαντινὴ τέχνη καὶ βυζαντινοὶ καλλιτέχνη: μετὰ τριάκοντα εἰκότων.* Ebben vizsgálja a szerző, hogy minő volt a keresztény művészet az első századokban Nagy Konstantínig, azután Justinian uralkodása alatt, a képostromlók, a macedóni dynastia, a Komnénok korában és Konstantinápoly bukása után. Munkája 2-ik részében kutatja a byzanti modern templomokat Artában, Daphniban, Mistrában, Levádiában és Nikéában. Azután értekezik a byzanti szobrászatról, festészetről és a byzanti művészet befolyásáról Olasz-, Német- és Oroszországra.

TARTALOM.

	Lap
I. Therianos a stoabeli bölcsészetről	3
II. Ugo Foscolo házáról Zantében	6
III. Synodinos Panagiótis költeményei	12
IV. Papadópuos Keramevs székfoglaló beszéde	15
V. Typaldos Kozákia a byzauti művészetről	18
VI. Kiadatlan közmondások Nestoridistől	19
VII. Byzantios Anastáz munkái	21
VIII. Tzuntas munkája Mykanzeről	23
IX. Papadimitrios szövegkritikája Kenyon kiadásához Aristoteles Athén államszervezetéről	26
X. A Metaxas-család története	28
XI. Papastavros Amália Tempérol és a Széplányvára	32
XII. Heléna koráról Iliakópulos	35
XIII. Könyvészet	37

KÉT ÚJ-GÖRÖG NYELVTAN

MAGYARUL

ÉS A MAI GÖRÖG VERSTAN.

TÉLFY IVÁN

L. TAGTÓL.

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

1895.